

22.2.2023

Dnro: 83/D.a.4/2023

Eduskunnan Perustuslakivaliokunta

pevl@eduskunta.fi

Viite: Eduskunnan Perustuslakivaliokunnan asiantuntija- / lausuntopyyntö 21.2.2023

Asia: Saamelaiskäräjien lausunto oikeusministeriön vastineen johdosta, hallituksen esityksestä (HE 274/2022) eduskunnalle laeiksi saamelaiskäräjistä annetun lain ja rikoslain 40 luvun 11 §:n muuttamisesta

Eduskunnan Perustuslakivaliokunta on pyytänyt Saamelaiskäräjien lausuntoa oikeusministeriön 17.2.2023 antaman vastineen johdosta valiokunnalle toimitettujen Suomen johtavien perustuslakiasiantuntijoiden lausuntoihin liittyen. Vastineessaan oikeusministeriö totesi, että perustuslakiasiantuntijat eivät nähneet valtiosääntöoikeudellista tai muutakaan estettä käsiteltävänä olevan hallituksen esityksen hyväksymiselle tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Kaiken kaikkiaan asiantuntijoiden käsityksen mukaan esitys oli kannatettava saamelaisille alkuperäiskansana kuuluvien oikeuksien toteuttamiseksi. Asiantuntijoiden kuulemisessa ja lausunnoissa sekä oikeusministeriön näiden johdosta antamassaan vastineessa nostettiin kuitenkin esille joitain kysymyksiä muun muassa jatkosääntelyn tarpeesta ja esityksen tulkinnanvaraisuuden välttämisestä eräiltä osin. Saamelaiskäräjät yhtyy pääasiassa oikeusministeriön näkemyksiin esityksen jatkoon suhteen, mutta painottaa kuitenkin sitä, että saamelaiskäräjälain uudistaminen on saamelaisten kannalta erittäin tärkeä ja kiireellinen hanke, jonka pitkittyminen jo kolmen hallituskauden ajan on itsessään luonut saamelaiskulttuuria ja saamelaisuutta varjostavan konfliktin, jonka jatkuminen ja pahentuminen entisestään aiheuttaa suurta vahinkoa saamelaiskulttuurille kokonaisuutena ja vaikuttaa vahingollisesti muun muassa saamelaisyhteisöjen elinvoimaisuuteen sekä hankaloittaa saamelaiskulttuurin ja -kielten siirtymistä edelleen tuleville sukupolville. Lisäksi asian pitkittyminen ja siihen liittyvä konflikti kuluttaa merkittävän määrän Saamelaiskäräjien resursseja, jotka ovat pois Saamelaiskäräjien ydintehtävien hoidolta, eli saamelaiskulttuurin ja kielten edistämiseltä. Saamelaisten ja saamelaiskulttuurin kannalta olisikin ensiarvoisen tärkeää viimeinkin saattaa nyt kyseessä oleva uudistus päätökseen.

Saamelaiskäräjien huomioita oikeusministeriön vastineessaan käsittelemiin seikkoihin sekä yleisiä huomioita perustuslakivaliokunnan kuulemisissa esiin nousseisiin kysymyksiin

Saamelaiskäräjälain 3 §:ään liittyvät kysymykset

Ensiksi opittu kieli vai kotikieli

Oikeusministeriö on vastineessaan tuonut esiin Eduskunnan valiokunnissa esitettyihin kysymyksiin 3 §:ssä käytetystä käsitteestä ”ensimmäinen kieli” verrattuna Ruotsissa, Norjassa ja pohjoismaisessa saamelaisopimuksessa käytettyyn käsitteeseen ”kotikieli” liittyen, muun muassa seuraavaa:

Hallituksen esityksessä (s. 63) tuodaan esille mm. seuraavaa:

”Esityksessä on kuitenkin päädytty säilyttämään voimassa olevaan lakiin sisältyvä termi ensimmäinen kieli, joka on ollut käytössä Suomessa vaaliluetteloon merkitsemisen edellytyksenä jo saamelaisvaltuuskunnan aikana. Molemmilla termeillä viitataan suvussa ja perheessä käytettyyn kieleen, jonka lapsi oppii kotona vanhemmaltaan. Termin ensimmäinen kieli käyttämisellä on haluttu korostaa sitä, että kyseessä on vanhemman pääasiallisesti lapsensa kanssa käyttämä kieli, jonka ihminen yleensä parhaiten taitaa. Ehdotuksen arvioidaan mahdollistavan pohjoismaisen saamelaisopimuksen ratifioinnin.”

Saamelaiskäräjät yhtyy oikeusministeriön näkemykseen tältä osin ja viittaa vielä lisäksi perustuslakivaliokunnalle asiasta antamaansa aiempaan 24.1.2023 lausuntoonsa Dnro: 30/D.a.4/2023, jossa on tuotu esille Norjan saamelaislain esitöiden sisältämä selvitys termin kotikieli tarkoitetusta merkityssisällöstä ja siitä, että Norjan mainitun lainkohdan esitöissä suoraan viitataan Suomen asetukseen Saamelaisvaltuuskunnasta, jonka vastaavassa kohdassa on termin kotikieli sijasta käytetty jo paljon ennen Norjan saamelaislain säätämistä termiä ”ensiksi opittu kieli”. Saamelaiskäräjien käsityksen mukaan Norjan ja Ruotsin lainsäädännössä esiintyvän termi ”kotikieli” on em. perustein tarkoitettu vastaamaan Suomen Saamelaisvaltuuskunnasta annetun asetuksen sekä vuodesta 1996 alkaen saamelaiskäräjälain 3 §:n termiä ”ensiksi opittu kieli”. Mikäli Suomen saamelaiskäräjälakiin termi tämän uudistuksen yhteydessä vaihdettaisiin

toiseksi, menettäisi myös 3 §:n soveltamisesta tähän mennessä syntynyt oikeuskäytäntö ainakin osittain merkityksensä, koska on yleisesti ottaen selvää, että aina kun lakia muutetaan, on muutoksella katsottava olevan jokin tarkoitus. Tällainen muutos siis mahdollistaisi pykälän tulkinnan tavalla, joka poikkeaisi nykyisestä tulkintalinjasta, eikä tällaista muutosta ole haluttu saamelaiskäräjälakia valmistelleen toimikunnan työssä tehdä. Lain sanamuodon muutos eduskuntakäsittelyn viimeisellä viikolla olisi vaikutuksiltaan arvaamaton ja saattaisi johtaa yhdenvertaisuusongelmiin puutteellisen valmistelun takia. Muun muassa näistä syistä Saamelaiskäräjät ei hyväksy 3 §:n termin ”ensiksi opittu kieli” -muutosta, eikä myöskään ole antanut tällaiselle muutokselle hyväksyntäänsä.

Väitteet ns. ”polveutumiskriteerin” puuttumisesta ehdotuksesta

Eduskunnan valiokunnan kuulemisten yhteydessä on noussut esiin kysymys ehdotetun 3 §:n objektiivisten kriteerien 2 -kohdan, eli niin kutsutun lappalaispykälän poiston vaikutuksista, ottaen huomioon erityisesti ILO 169 -sopimuksen 1 artiklan sisältö ja merkitys asiassa.

Saamelaiskäräjät yhtyy tältä osin oikeusministeriön huomioihin ja korostaa, että ILO 169 sopimuksen 1 artiklassa on kysymys mainitun sopimuksen soveltamisalasta ja artiklassa määritellään, millaisiin kansoihin kyseistä sopimusta sovelletaan. ILO 169 sopimus tai mikään muukaan kansainvälinen sopimus ei sisällä yleistä alkuperäiskansan jäsenen määritelmää. Eduskunnan valiokuntien kuulemisten yhteydessä ilmeisesti tohtori Juha Joonan harhaanjohtavan ILO 169 sopimuksen tulkinnan johdosta on noussut esiin kysymys polveutumisesta -alkuperäiskansaan kuuluvasta henkilöstä ja tämän käsitteen yhteydestä edellä viitattuun ns. lappalaiskriteerin poistoon. Saamelaiskäräjät korostaa tähän kokonaisuuteen liittyen, että lappalaiskriteerin poisto on ymmärretty vaikutuksiltaan väärin, jos väitetään, että poistamalla lappalaiskriteeri, poistuu ehdotuksesta kokonaan ns. polveutumisen käsite alkuperäiskansan jäsenestä. Näinhän asia ei ole, vaan ehdotuksessa nimenomaan otetaan huomioon polveutumisen tai syntyperän (englanniksi molemmat ovat ”descent”, kirjaimellisesti ”laskeutuminen”) vaikutus ja ulotetaan tämä vaikutus nykyiseen lakiin nähden yhtä sukupolvea kauemman menneisyyteen, vaaliluetteloon

hakeutujan iso-isovanhempaan saakka. Riidanalaisen lappalaiskriteerin poistuessa poistuu vuodesta 1996 saamelaiskäräjälakiin sisältynyt virhe sen suhteen, että pelkkä hakijan esi-isän lapinveron maksaminen (lappalaiselinkeinon harjoittajana) ja siitä tehty merkintä on riittänyt perusteeksi nykyisin elävän henkilön pääsyyn vaaliluetteloon. Tämä on johtanut asialliseen ja kategoriseen virheeseen jo siitä syystä, että polveutuminen lapinveroa maksaneesta henkilöstä ei ole tarkoittanut kaikissa tapauksissa polveutumista saamelaisesta isovanhemmasta, koska niin kutsuttuja lappalaiselinkeinoja ovat harjoittaneet ja lapinveroa maksaneet myös muut kuin saamelaiset henkilöt. Lisäksi polveutumisen liittäminen yhteen esivanhempaan esimerkiksi 10 sukupolvea sitten, olipa tämä saamelainen tai ei-saamelainen --- on kovin ohut side kulttuurimuotoon ja sen polveutumiseen nykyisin eläville ihmisille. Paradoksaalisesti lain 3 §:n 2 kohdan lappalaiskriteerin täyttymisen johtaminen kovin monen sukupolven takaa *itsessään osoittaa*, että kyseisen sukulinjan mahdollinen historiallinen yhteys saamelaiseen kulttuurimuotoon on katkennut niin varhain, ettei uudempaa – esimerkiksi vuoden 1875 jälkeistä ja lain esitöissä merkityksellisenä pidettyä – rekisterimerkintää enää löydy. Korkein hallinto-oikeus ei koskaan ole sanonut, että satoja vuosia vanha esivanhemman lappalaismerkintä itsessään täyttää 3 §:n 2 kohdan ehdon. Alkuperäisen lain esitöissä mainitun vuosiluvun 1875 poistaminen perustuslakivaliokunnan käsittelyssä vuonna 1994 johti siihen, että KHO on joutunut turvautumaan eräänlaiseen yritys ja erehdys -menetelmään sillä seurauksella, että oikeuskäytännöstä on muodostunut sisäisesti ristiriitainen, mikä on johtanut yhdenvertaisuusongelmiin. Kun KHO vuosina 2011 ja 2015 yritti ratkaista asian ”kokonaisharkinnalla”, jossa vanha lappalaismerkintä olisi KHO:n ”vahvana” pitämää itseidentifikaatiota tukeva aihetodiste, se tuli poikkeukseksi lain sanamuodosta ja tulkintakäytännön ennakoitavuudesta, tunnetuin seurauksin. Jos taas polveutuminen tai syntyperä luetaan saamenkieltä ensiksi opittuna kielenä menneiden sukupolvien aikana puhuneesta esivanhemmasta, on varmaa, että tällainen esivanhempi on etnisiteetiltään ollut saamelainen, ja polveutuminen tällaisesta henkilöstä on Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan asianmukainen ja luotettava objektiivinen kriteeri, jota voidaan pitää yhdenvertaisena ja riittävänä osoituksena vaaliluetteloon hakeutuvan henkilön saamelaisuudesta objektiivisessa mielessä edellyttäen, että henkilö myös itse pitää itseään saamelaisena. Näin olleen väitteet siitä, että hallituksen esityksessä ehdotetussa 3 §:ssä ei olisi huomioitu polveutumista, ovat paikkaansa pitämättömiä.

Juha Joonan lausunnossaan valiokunnalle esittämä käsitys ILO-sopimuksen nro 169 sisällöstä on täysin virheellinen eikä saa mitään tukea sopimustekstistä tai sopimuksen soveltamiskäytännöstä. Sopimuksen 1 artikla koskee sopimuksen soveltamisalaan kuuluvien ryhmien identifiointia, ei kriteereitä yksilön kuulumiselle alkuperäis- tai heimokansaan. Siten sana ”descent”, kirjaimellisesti ”laskeutuminen” ja sopimuksen epävirallisessa suomennoksessa ”polveutuminen”, sopimuksen 1.1.b artiklassa tarkoittaa kulttuurin ja elämäntavan periytymistä katkeamattomana ketjuna menneisyydestä, ei ryhmän geenipoolia saati yksilön geneettistä perimää. Tämän tulkinnan vahvisti myös ILO:n keskeinen toimihenkilö Martin Ölz Lapin yliopistossa 2.9.2021 pidetyssä Timosen toimikunnan kansainvälisessä arviointiseminaarissa. Joonan ILO-sopimuksen väärintulkinnasta johtamat tulkinnat perustuslain 17 §:n 3 momentista ja saamelaisuudesta ovat erityisesti tästä syystä perusteiltaan ja lopputulokseltaan virheellisiä.

YK:n rotusyrjinnän vastaisen komitean Suomelle antaman langettavan ratkaisun osalta on todettava, ettei komitean ratkaisussaan käyttämä ”descent”-sana, joka rotusyrjinnän vastaisen sopimuksen 1.1 artiklan suomennoksessa on käännetty sanalla ”syntyperä”, suinkaan viittaa 3 §:n 2 kohdan lappalaiskriteeriin vaan myös ja ensi sijassa 3 §:n 1 ja 3 kohtiin, joissa kyse on *yksilön syntyperästä* eli suhteesta tämän vanhempiin tai isovanhempiin, eikä suhteesta yksittäiseen kaukaiseen esivanhempaan satojen vuosien takaa. Kun CERD-komitea käyttää sanaa ”descent”, se tietenkin viittaa toimivallassaan olevan CERD-sopimuksen 1.1 artiklaan eikä ILO-sopimukseen, jonka suhteen sillä ei ole mitään toimivaltaa ja jossa sanaa ”descent” on käytetty sopimuksen soveltamisalaan kuuluvien *ryhmien* tunnistamisessa eikä lainkaan yksilön osalta. Myös tässä asiassa OTT Joonan lausunto on harhaanjohtava.

Vaaliluettelon uudelleen muodostaminen

Esityksen mukaan vaaliluettelo laadittaisiin uuden lain vaaliluetteloon merkitsemisen kriteereiden pohjalta. Ehdotus vaaliluettelon kokoamisesta uudelleen on tehty sen vuoksi, että YK:n ihmisoikeuskomitea on kehottanut Suomea toteuttamaan tarvittavat toimet estääkseen vastaavat oikeudenloukkaukset jatkossa. Saamelaiskäräjät huomauttaa, että myös YK:n kaikkinaisen rotusyrjinnän vastaisen yleissopimuksen

toteutumista valvovan komitean CERD:in tuoreimmassa 2.6.2022 annetussa Suomea koskevassa ratkaisussa (CERD/C/106/D/59/2016), on todettu vastaava asia.

Saamelaiskäräjät yhtyy oikeusministeriön toteamukseen, jonka mukaan vaaliluettelon uudelleenmuodostamiseen liittyvän ”menettelyn ei arvioida loukkaavan yksilöiden oikeusturvaa, sillä prosessissa arvioidaan yhdenvertaisesti ja tasapuolisesti jokaisen vaaliluetteloon merkittävän henkilön osalta, täyttävätkö he ehdotetun lain mukaiset kriteerit. Kysymys ei ole varallisuusarvoisista niin sanotuista saavutetuista oikeuksista vaan osallistumisesta saamelaisille alkuperäiskansana kuuluvan sisäisen itsemääräämisoikeuden käyttöön siten että samalla Suomi valtiona kunnioittaa kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteitaan suhteessa saamelaiseen alkuperäiskansaan. Oikeusministeriö viittaa valtiosääntöoikeuden asiantuntijoiden perustuslakivaliokunnalle 15.2.2023 antamiin lausuntoihin, joista käy ilmi, että vaaliluettelon laatimista uudestaan ei pidetä ongelmallisena perustuslain 6 §:n, eli yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Myös esimerkiksi valtioneuvoston oikeuskansleri on pitänyt ehdotusta perusteltuna.”

Muun muassa Professori Hidén onkin asianmukaisesti todennut, ”pitävänsä selvänä, että tässä ei voi ainakaan missään valtiosääntöoikeudellisesti merkittävässä mielessä olla kysymys ns. saavutettujen oikeuksien tai perusteltujen odotusten suojasta.

ja, että

”on ainakin kohtuullisen perusteltua pitää muutosehdotusta tässä lähinnä järjestelmässä olleen virheen korjaamiseen tähtäävänä toimenpiteenä. Tätä käsitystä tukee yhtäältä se, että kansainväliset valvontaelimet ovat tuoreissa ratkaisuisaan katsoet korjaamistoimenpiteet aiheellisiksi. Käsitystä tukee toisaalta myös se, että alkuperäiskansan tulisi itse voida päättää miten sen asioita hoidetaan ja tässä tapauksessa saamelaiskäräjät, joka kuitenkin on edustavin saamelaiselin, tietääkseni puoltaa tehtyä ehdotusta.”

Saamelaiskäräjien käsityksen mukaan mainitut huomiot lähinnä puoltavat käräjien näkemyksiä asiaan liittyen. Toisaalta ottaen huomioon asiantuntijoiden käsitykset, ei asiassa ole muuta vaihtoehtoa kuin saattaa voimaan ehdotuksen mukainen uudistettu saamelaiskäräjälaki, johon mm. vaaliluettelon uudelleenmuodostaminen yhtenä

uudistuksena sisältyy, mikäli Suomi oikeusvaltiona haluaa noudattaa YK:n ihmisoikeuskomitean ja CERD -komitean vaaliluetteloasiassa antamia suosituksia.

Argumentit 9 § neuvottelu ja yhteistoimintavelvoitteeseen liittyen

Eduskunnan valiokuntien kuulemisten yhteydessä esitetyt huomiot esimerkiksi saamelaisten kotiseutualueen kuntien toimesta, joiden mukaan 9 § kokonaisuus muodostaisi Saamelaiskäräjille veto -oikeuden tai rajoittaisi esimerkiksi kunnallista itsehallintoa, ovat paikkaansa pitämättömiä. Näiltäkin osin Saamelaiskäräjät yhtyy oikeusministeriön vastineessaan esittämään, ja korostaa, että hallituksen esityksen perusteluissa on selvästi tuotu esille, ettei ehdotettu 9 § kokonaisuus sisällä ns. veto -oikeutta saamelaiskäräjille, eikä se myöskään kavenna kunnallisten tai muiden viranomaisten toimivaltaa tehdä päätöksiä kuten tähänkin asti.

Vaatus neuvotella pyrkimyksenä saavuttaa yksimielisyys tai saada saamelaiskäräjien suostumus ei kuitenkaan merkitse sitä, että saamelaiskäräjillä olisi oikeus omilla päätöksillään tai esimerkiksi jättäytymällä passiiviseksi estää viranomaista päättämästä sen toimivaltaan kuuluvaa asiaa. Pyrkimys saavuttaa yksimielisyys tai saada saamelaiskäräjien suostumus ei merkitse myöskään sitä, että yksimielisyys tai suostumus olisi aina saavutettavissa. Viranomaisella voi olla hyväksyttävät perusteet toiminnalleen siinäkin tapauksessa, että saamelaiskäräjät toimenpidettä nimenomaisesti vastustaisi. Viranomainen voi olla velvollinen neuvottelemaan sen toimivaltaan kuuluvasta asiasta muidenkin tahojen kanssa tai sen on – kuten esimerkiksi ympäristölainsäädännön alaan kuuluvissa erinäisissä suunnitteluprosesseissa – sovitettava yhteen useiden asianosaistahojen erilaisia intressejä. Viranomainen voi tietyssä asiassa myös joutua punnitsemaan eri perus- ja ihmisoikeuksia toisiaan vastaan ja pyrkiä sovittamaan yhteen eri ihmisten tai ryhmien perus- ja ihmisoikeudet. Neuvottelujen kohteena olevasta asiasta päättää neuvottelujen jälkeen asianomainen viranomainen lailla säädetyn toimivaltansa nojalla, mistä päätöksestä useimmiten on mahdollista valittaa tuomioistuimeen. Neuvotteluvelvoitteen mahdollinen loukkaaminen saattaa itsessään tällöin olla valitusperuste. Saamelaiskäräjillä ei siis ole neuvotteluissa yleistä veto-oikeutta, vaikka yksimielisyys tai suostumus onkin neuvottelujen tavoitteena. Neuvottelut päättyvät joko yksimielisyyden saavuttamiseen,

suostumukseen tai siihen, ettei yksimielisyyttä ole keskusteluja jatkamallakaan mahdollista saavuttaa tai suostumusta saada. Neuvotteluja jatketaan niin kauan kuin osapuolet arvioivat, että on mahdollista saavuttaa yksimielisyys asiasta.

Kuten oikeusministeriö vastineessaan toteaa, osoittavat edellä viitatus kaltaiset väitteet lähinnä sen, että saamelaiskäräjälain 9§:n mukaisen neuvotteluvetoisuuden toteuttamisesta on monilla viranomaisilla edelleen liian vähän tietoa ja lain toimeenpanon yhteydessä tähän seikkaan olisikin kiinnitettävä huomiota ja suunnata neuvottelu- ja yhteistoimintavetoisuutta soveltaville viranomaisille aikaisempaa enemmän tietoa ja asianmukaista koulutusta asiaan liittyen.

Oikeusministeriön vastineessa on käsitelty lisäksi Professori Tuorin huomiota 9 §:n soveltamisalan ulottamisesta koskemaan myös valtio-omisteisia yhtiöitä, ja tähän liittyen Oikeusministeriö pitää perusteltuna selvittää tarkemmin Tuorin ehdotusta valtionyhtiöitä koskevan heikentämiskiellon lisäämisestä lakiin. Ehdotus ei kuitenkaan oikeusministeriön mukaan edellytä sääntelyn muuttamista nyt tehtävien muutosten yhteydessä.

Näiltä osin Saamelaiskäräjät toteaa, että sekä esityksen mukainen että jo nykyisin voimassa oleva 9§ velvoittavat viranomaista neuvottelemaan mm. valtionmaiden käytöstä 9§ 2-momentin 2 kohdan mukaan. Luonnollisesti kysymys neuvottelevasta tahosta on Tuorin kommenttiin liittyen asianmukainen, mutta Saamelaiskäräjien käsityksen mukaan asia voidaan hoitaa erikseen riittävien selvitysten jälkeen ja on mahdollista, että esimerkiksi valtio omisteisen Metsätalous Oy:n toimintaan ja rooliin liittyen asia voi olla perusteltua säätää muualla kuin saamelaiskäräjälaissa.

Edelleen oikeusministeriö on vastineessaan käsitellyt huomioita ehdotetun 9a §:n tulkinnanvaraisuudesta ja epäselvyydestä. Saamelaiskäräjät yhtyy näiltäkin osin oikeusministeriön ensi sijassa esittämään ratkaisuun, jonka mukaan ehdotuksen 9 a § on edelleen perusteltu.

Ehdotetun 9 a §:n säännökset saamelaiskulttuurin heikentämiskiellosta ja vaikutusten arviointia koskevat velvoitteet edistäisivät saamelaisten oikeuksien toteutumista käytännössä. Edelleen ne edistäisivät Suomen mahdollisuuksia ratifioida pohjoismainen saamelaisopimus. Vaikutusten arviointia koskeva säännös edistäisi

sitä, että kaikissa asioissa, joilla voi olla erityinen merkitys saamelaisiin, voidaan tunnistaa ja huomioida suunnitellun toimenpiteen vaikutuksia saamelaisten oikeuksiin. Vaikutusten arvioinnin laiminlyönti voi johtaa siihen, että viranomainen jopa tahtomattaan loukkaa saamelaisten oikeuksia.

Oikeusministeriö pitää ehdotettua 9 a §:ää edelleen perusteltuna. Joidenkin viranomaisten eduskunnalle antamat lausunnot, joissa ehdotetun 9 a §:n säännöksiä katsotaan menevän liian pitkälle, osoittavat, että tietoisuus perustuslain ja KP-sopimuksen 27 artiklan tämänhetkisestä tulkinnasta ei ole riittävällä tasolla yleisesti jaettua. Muun muassa tämän vuoksi asiantilan selkeyttäminen laissa on tarpeen. Edelleen säännös mahdollistaisi pitkällä tähtäimellä lainsäädännön yhdenmukaistamista. Tällä hetkellä sektorilainsäädäntö sisältää eritasoisia ja eri tavalla muotoiltuja saamelaiskulttuurin heikentämiskieltoja ja vaikutustenarviointia koskevia velvoitteita.

Muun muassa oikeuskansleri ja moni valtiosääntöoikeuden asiantuntija on esittänyt pitävänsä ehdotettua 9 a §:ää kannatettavana. Myös YK:n alkuperäiskansamekanismi EMRIP kannattaa ehdotettua saamelaiskulttuurin heikentämiskieltoa sekä kumulatiivisten vaikutusten huomioimista.

Oikeusministeriö on kuitenkin esittänyt vastineessaan, että mikäli perustuslakivaliokunta katsoo ehdotuksen olevan ministeriön vastineesta riippumatta edelleen epäselvä, olisi yksi vaihtoehto poistaa ehdotetun 9 a §:n sisällöstä virke:

~~Viranomaiset ja muut julkisia hallintotehtäviä hoitavat eivät saa toimenpiteellään aiheuttaa vähäistä suurempaa haittaa saamelaisten oikeudelle ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, ellei toimenpiteelle ole perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia painavan yhteiskunnallisen tarpeen toteuttamisessa.~~

Saamelaiskäräjät ei kannata mainitun virkkeen poistoa, mutta ymmärtää kuitenkin, että mikäli perustuslakivaliokunta katsoo pykälän selkiyttämisen välttämättömäksi tältä osin, ei koko uudistuksen hyväksymistä pelkästään tämän yksityiskohdan vuoksi tule lykätä seuraavalle eduskunnalle, vaan tässä tilanteessa mainitun virkkeen poisto voi olla yksi vaihtoehto.

Saamelaiskäräjien oikeudellinen asema

Saamelaiskäräjät pitää sinänsä perusteltuna professori Olli Mäenpään kantaa, jonka mukaan saamelaiskäräjien oikeusasema on jäänyt epäselväksi ja saamelaiskäräjälakiin olisi hyvä lisätä saamelaiskäräjien oikeusaseman määrittelevä säännös, jonka keskeisenä sisältönä olisi, että saamelaiskäräjät on itsenäinen julkisoikeudellinen yhteisö. Kun tällainen säännös Mäenpään lausunnonkin mukaan edellyttää huolellisesti laadittuja muihin lakeihin kohdistuvia viittaussäännöksiä, sen lisääminen asian käsittelyn tässä vaiheessa sisältäisi huomattavia riskejä. Saamelaiskäräjät puoltaa, että valiokunta lausuisi asiasta ponnen muodossa ja että lain muutostarve selvitetäisiin erikseen.

Voimaantulo- ja siirtymäsäännös

Saamelaiskäräjät hyväksyy oikeusministeriön vastineessa esitetyn kannan, joka puolestaan tukeutuu professori Martin Scheininin valiokunnalle antamaan asiantuntijalausuntoon.

Yhteenveto

Saamelaiskäräjien täyskokous on käsitellyt hallituksen esitystä kokouksessaan 29.11.2022 ja päättänyt ylivoimaisella, noin 80% enemmistöllä hyväksyä hallituksen esityksen pienellä Saamelaiskäräjien alueellista edustavuutta koskevan 10§ ”kiintiö” järjestelmän sisältöä koskevalla lisäyksellä täydennettynä. Saamelaiskäräjien päätöksen mukaan alueellisen edustavuuden varmistamiseksi olisi perusteltua muuttaa Saamelaiskäräjien edustajien valintaan liittyviä kiintiöitä siten, että jatkossa valittaisiin vähintään kaksi edustajaa kustakin saamelaisten kotiseutualueen kunnasta. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan edellä viitatu hallituksen esityksen tavoitteet ovat oikean suuntaisia ja hallituksen esityksen sisältämä uudistus myös edistäisi saamelaisten oikeuksien toteutumista Suomen lainsäädännössä kokonaisuutena ajatellen. Samalla esitys sisältää useita periaatteellisesti ja konkreettisesti merkittävää ja saamelaisten kannalta kannatettavaa edistysaskelta saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien toteutumisen suhteen. Saamelaiskäräjien esityksiä saamelaiskäräjistä annetun lain uudistamiseksi ei hallituksen esityksessä kaikilta osin ole täysin huomioitu mutta tästä huolimatta esitys on saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan kannatettava ja sen sisältämiä uudistuksia voidaan esityksen antamisen hetkellä vallinnut poliittinen tilanne huomioon ottaen pitää hyvätasoisina. Toisaalta saamelaiskäräjistä annetun lain uudistamista on odotettu jo hyvin pitkään ja saamelaisille alkuperäiskansana kuuluvien oikeuksien huomioimisessa

saamelaisten asemaan vaikuttavan lainsäädännön kehityksen yhteydessä on ollut suuria ongelmia, mistä syystä Saamelaiskäräjät painottaa, että kyseessä oleva saamelaiskäräjälain uudistus olisi saatettava viimeinkin päätökseen.

Saamelaiskäräjät on huolissaan asian eduskuntakäsittelyn yhteydessä esiin nousseista kysymyksistä ja esityksistä, joiden mukaan eduskunnan olisi joiltain osin muutettava erityisesti saamelaisille alkuperäiskansana kuuluvien oikeuksien ydinalaan kuuluvia säädöksiä, kuten 3 §:n mukaisia äänioikeuden kriteereitä. Saamelaiskäräjät on jo aiemmassa 24.1.2023 lausunnossaan sekä eduskunnan kuulemisten yhteydessä painottanut erityisesti sitä seikkaa, että Saamelaisten oikeuksiin alkuperäiskansana kuuluu oikeus päättää omasta identiteetistään tai ryhmänsä jäsenyydestään tapojensa ja perinteidensä mukaisesti sekä oikeus määrätä toimielintensä rakenteet ja valita niiden jäsenet omia menettelyjään noudattaen. Kysymyksessä on selkeästi saamen kansan sisäinen asia, johon valtioilla ei ole vakiintuneen kansainvälisen oikeuden mukaan valtiollisen suvereniteettinsa nojalla oikeutta puuttua. Tähän liittyen Saamelaiskäräjät toteaa, ettei tästä keskeisestä periaatteesta voida poiketa saamelaiskäräjälain käsittelyssä ja toivoo, että perustuslakivaliokunta ja Suomen eduskunta laajemminkin kunnioittaisivat tätä saamelaisille alkuperäiskansana kuuluvaa oikeutta ja että ehdotus ainakin 3 §:ään liittyviltä osin saatettaisiin voimaan muuttumattomana hallituksen esityksen HE274/2022 mukaisessa muodossa.

Enontekiöllä 22.2.2023

Tuomas Aslak Juuso
puheenjohtaja

Kalle Varis
lakiasiessihiteeri

(Lausunnosta päätti puheenjohtaja kuultuaan hallitusta 22.2.2023)